

Janken Myrdal – Göran Bäärnhielm: Kvinnor, barn & fester i medeltida mirakelberättelser. Skrifter från Skaraborgs länsmuseum nr 19. Skara 1994. 196 s., ill.

Det är en allmän uppfattning att det endast i Sydeuropa finns historiska källor som gör det möjligt att belysa medeltida vardagsliv. Le Roy Ladurie's skildring av den franska byn Montailou och Carlo Ginzburgs *Osten och maskarna* är de klassiska exemplen. I ett nytorkat arbete har emellertid professor Janken Myrdal och latinisten dr Göran Bäärnhielm visat att det också finns ett källmaterial som kan avlockas närgående kunskap om medeltida svensk vardag, nämligen mirakelberättelserna. Dessa har hittills främst intresserat hagiografer och andra religionsforskare men analyseras nu för första gången ur kulturhistorisk synpunkt. Det må vara att det rör sig om fragment, men genom att lägga småbitarna bredvid varandra avtecknar sig konturerna av mönster. Emellanåt kan de rentav framkallas på statistisk väg.

Ett mirakel är ett underverk, knutet till ett bestämt helgon. Berättelser om sådana händelser insamlades i samband med att man ville få en man eller kvinna helgonförklarad, något som efter 1234 var ett påvligt prerogativ. Berättelserna insamlades av prästerskapet i den trakt där miraklerna inträffat – ofta platsen där den fromme var begravd. Därefter anställdes rigorösa förhör med vittnen som antingen varit med om miraklet eller menade sig kunna intyga sanningshalten. Ett urval av de viktigaste berättelserna insändes därefter till kuran av biskoparna i de berörda stiftet.

En helgonförklaring hade stor betydelse för en ort, en region eller ett helt land. Det skänkte uppmärksamhet, kunde ge inkomster från vallfärdande pilgrimer och kunde tända hoppet för hjälpbehövande människor. Det fanns därför både ett kyrkligt och ett folkligt intresse för miraklerna. Rent formellt har de en viss stil men förvandlas ändå inte till schabloner och måste strängt skiljas från legenden och sägner. De utgör med andra ord en egen genre och liksom i de senare domböckerna är det ofta genom biomständigheter i vittnesuppgifterna man får veta något om vardagslivet.

Jag erinrar mig hur fascinerad jag blev av den nyligen bortgångne Matthias Zenders kartläggning av den medeltida helgonkulten i Europa (*Räume und Schichten mittelalterliche Heiligenverehrung... Düsseldorf 1959*). Av hans kartor kunde man t.ex. utläsa att S:ta Gertruds kultområde också omfattade Skandinavien. Detta helgon har som bekant lämnat särskilt tydliga avtryck på Gotland. Zenders källmaterial utgöres främst av dedikatio-

ner av kyrkor och kapell till bestämda helgon. Här är det fråga om ett bättre kronologiskt sammanhållet källmaterial. Genom skrafferingstekniken framträder områdena tydligt trots kartornas lilla format. I fokus står Brynolf, biskop i Skara 1278–1317, som dock endast blev saligförklarad, inte helgonförklarad. Mirakelberättelserna om honom visar sig begränsade till det medeltida Skara stift. Det är anledningen till att Skaraborgs länsmuseum uppgett arbetet i sin skriftserie.

Den statistiskt underbyggda analysen ger inblickar i hur intresset för mirakler fluktuerat. Birgittas kanonisering medförde en högkonjunktur.

Janken Myrdal har – väl framförallt för att väcka nutida läsares intresse – börjat sin framställning med att skildra de vardagshändelser som återspeglas i mirakelberättelserna. De knyter sig främst till kvinnors och barns olyckor medan läsaress förväntan att få veta något om medeltida fester knappast infrias. Man får gång på gång intrycket av att det är samma problem som i vår egen tid. Skillnaderna gäller främst de yttre omständigheterna, likheterna de mentala förhållandena. Genom mirakelberättelserna löper starka stråk av sinnlighet. Långtan efter barn men också skräck för barnafödande, "skärvor genom vilka vi får försöka föreställa oss hela bilden" (s. 90).

En gång översatta från sin tids svenska till latin har mirakelberättelserna och vittnesförhören nu översatts tillbaka för att bli tillgängliga för nutidsvenskar. Detta har naturligtvis varit förutsättningen för innehållsanalysen.

Varje läsare kan få sina egna associationer. Själv fäste jag mig särskilt vid en mirakelberättelse om den heliga Birgittas dotter Katarina, som ger en inblick i helgonkulten i S:t Olof i sydöstra Skåne. En Olofsdag i slutet av 1400-talet finner vi inte mindre än fyra kvinnor som vallfärdat dit för att söka bot för sina barn. S:t Olofskulten har levt i lönnedom in i vår egen tid (jfr min kulturartikel i *Sydsvenska Dagbladet* 29/7 1951). Det finns med andra ord ingen anledning att förneka kontinuiteten både i fråga om kultens syfte och form från medeltiden in i vår egen tid. I S:t Olof finns både en nådabild och en helig källa, något som bidragit till attraktionskraften. I Skara stift var det främst vid Brynolfs grav i domkyrkan som man sökte bot.

Boken som är tryckerad med träsnitt utförda av Kerstin Holmstedt vänder sig till en bred, kulturhistoriskt intresserad läsekrets. Utförliga litteraturhänvisningar, kataloger över svenska mirakelberättelser och kommentarer gör den även användbar för den som vill gå djupare in i ämnet.

Om förordsdeklarationen att författarna är ateister är avsedd att markera deras distans till mirakel-

berättelsernas trosutsagor eller vill understryka nutidsforskarnas subjektiva förhållningssätt kan man bara spekulera om. Själv har jag aldrig i vetenskapliga sammanhang känt något behov av att framhålla att jag är VDM, om det nu betyder något för bedömningen av recensenten och recensionen.

Nils-Arvid Bringéus

Tordis Dahllöf: Verkligheten i dikten. Författaren som forskare i sin kulturmiljö. Carlssons. Stockholm 1994. 202 s.

Tordis Dahllöf har i många år brottats med frågor kring skönlitteratur som källa till etnologisk kunskap. Och länge har hennes intresse kretsat kring två bestämda författare, dels lundafilosofen Hans Larsson och hans bok om människorna i uppväxtbygden i sydligaste Skåne, *Hemmabyarna* från 1916, dels diktarinna Elsie Johansson, vars lyrik från 1970- och 1980-talet till största delen handlat om hennes uppväxt på den norduppländska landsbygden. Redan 1978 publicerade Dahllöf arbetet *Dikt och verklighet i Hans Larssons Hemmabyarna*.

I sin nya bok behandlar hon *Hemmabyarna* och Elsie Johanssons *Gå i mitt gräs* i två omfattande kapitel. Därefter följer en sammanfattande diskussion kring "diktarens och forskarens kompetens som kulturavslöjare". Boken avslutas med ett kapitel om Tordis Dahllöfs egen akademiska studiegång i ett retrospektivt perspektiv. Det förefaller hänga tämligen fritt i sammanhanget men erbjuder samtidigt en mycket intressant läsning; det fungerar på sätt och vis som ett komplement till de etnologiska självporträtt, som det av Lena Gerholm redigerade verket *Etnologiska visioner* erbjöd för något år sedan.

Den fråga som hela tiden sysselsätter Tordis Dahllöf är, om en diktare kan sägas komma närmare (den etnologiska eller kulturhistoriska) verkligheten än forskaren eller i varje fall vari den enes och den andres verkliga kompetens kan sägas ligga. De två diktare hon valt är bägge självbiografiska och rekonstruerande: de skriver om sin barndoms värld. Problemet skulle möjligen även kunna resas med sådana författare, som skildrar miljöer som de är väl bekanta med utan att de är direkt självbiografiska. Men Dahllöf drar en bestämd gräns gentemot den sortens texter. Hon söker den inifrån upplevda men konstnärligt gestaltade miljön, ett slags starkt individuellt förankrad lokalundersökning.

Man anar att Tordis Dahllöf dragits till den dokumentära skönlitteraturen för att hon där mött direkt och reservationslöst verkande texter, som givit henne doftrika och emotionellt laddade ingångar till det förflutna på ett sätt som den baktungt arbetande etnologiske forskaren aldrig kan åstadkomma. Kanske repelleras hon även av forskarens beskäftighet, hans forskningsstrategiskt betingade referenser och hans fångenskap i det för tillfället inomvetenskapligt korrekta. Eller är det den överlägsna människoskildringen hos författaren som attraherar? Här skildras ju människor som är självupplevda och som varit mycket väl bekanta för författaren och de skildras i all sin mångtydighet och komplikation, långt från samhällsvetarens schablonteckning.

Det är onekligen två intressanta författare, som Tordis Dahllöf har valt att ägna sig åt. Det finns ett eftertänksamt, fundersamt sökande drag i Hans Larssons roman, som drar läsaren med sig i ett upptäckande av människorna i byarna på Söderslätt. Bilder och metaforer är stundom lysande. Ta t.ex. begreppet "törapinnen", som Hans Larsson använder för att beteckna en då och då återkommande tanke, som han vrider och vänder på en stund innan han släpper den för denna gång. Den blir till en sinnebild för den väsentliga detaljen, forskningens evigt återkommande kärna:

"Rådet i fråga kommer inte från mig och inte från någon filosof eller lärд utan från en man i min hembygd, som brukade ge sina drängar vissa rätt originella instruktioner. Overhuvud, om man inte kan lära något av originella och konstiga människor, så går man miste om mycket här i livet. Han brukade säga bland annat så här: 'Om du går i marken och ser en törstake (en liten tjuderpåle) liggandes, så kasta han mot gården, så kommer han hem en gång.' Det här ordet har råkat stanna i mitt minne, och jag har ofta tyckt mig ha ledning av det, när jag gett mig ut att filosofera. Man stöter på ett problem i verkliga livet och vill ta upp det. Mer och mer lär man sig, åtminstone är det min erfarenhet, att man får avstå från att bringa det ända hem på en gång, det vill säga lösa det ända ut slutgiltigt. Det finns många hinder härför. Man har ju andra ärenden. Och man mäktar det inte. Man är kanske inte något sekularsnille. Men att låta det ligga är ibland omöjligt. Om jag kan föra det något litet stycke mot centrum, så får jag vara nöjd. Så kommer det väl vidare en gång."

Båda författarna, Larsson och Johansson, ruvar på hemligheter i sina texter om barndomen, man anar händelser som kan ha varit bittra och livsavgörande, särskilt kanske mellan raderna hos Hans Larsson. Hos honom är det ett myller av människor